

UOT 82-3.512.162

S.G.İbrahimli

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
sabinaibrahimli001@gmail.com

MƏMMƏD SƏİD ORDUBADİNİN BƏDİİ NƏSRİNİN DİL VƏ ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.04.2024.005>

Açar sözlər: *Məmməd Səid Ordubadi, dil və üslub, varvarizm, ləhcə, roman, orijinal*

Azərbaycan dilində milyonlarla arxaik söz vardır, belə ki, xalq bu sözlərin təxminən yarım milyonundan istifadə edir ki, bu da ümumi danışq dilinə kifayət edir. Lakin Azərbaycan dilində sinonimlərin bolluğu, bədii ifadələrin səlisliyi, poetik qəliblərin gözəllikləri onu başqa türk dillərinə nisbətən daha sığallı və zəngin edir. Təbii ki, Azərbaycan şairləri və ədibləri bu dilin zənginliyindən istifadə edib hərə özünəməxsus dil və üslub yaratmışdır. M.S.Ordubadinin də kimsəyə bənzəməyən orijinal, sinonimlərdən, təşbehlərdən, bədii nidalardan bol-bol istifadə edilən, eyni zamanda səlis, rəvan, sadə, təkrara yol və uzunçuluğa yol verməyən anlaşıqlı dili və üslubu vardır. Azərbaycan xalqının dilinin zənginliyi, hər bölgənin ləhcəsinin, şivəsinin toplum halında meydana gəlməyi ilə bağlıdır. Ədib xalqla onun öz dilində danışdı və ləhcədən istifadə etməməklə kimsəni incitmirdi. M.S.Ordubadi bədii nəsrində bütün yaradıcılığı boyu dil və üslubundan məharətlə istifadə etmiş və kimsədən sifariş gözləmədən dili-üslubu bir çoxlarına örnək olan bilən əsərlər meydana gətirmişdir.

С.Г.Ибрагимли

ЯЗЫКОВЫЕ И СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ МАМЕДА САИДА ОРДУБАДИ

Ключевые слова: *Мамед Саид Ордубади, язык и стиль, варварство, диалект, роман, оригинал*

В азербайджанском языке есть миллионы архаичных слов, так как народ использует около полумиллиона этих слов, чего достаточно для обыденной речи. Однако обилие синонимов, богатство художественных выражений, красота поэтических форм в азербайджанском языке делают его изящнее и богаче других тюркских языков. Конечно, азербайджанские поэты и писатели использовали богатство этого языка и создали свой неповторимый язык и стиль. М.С.Ордубади также обладает оригинальным, ни с чем не сравнимым языком и стилем, использующим множество синонимов, сравнений, художественных восклицаний и в то же время беглым, плавным,

простым, не допускающим повторов и многословия. Богатство языка азербайджанского народа обусловлено возникновением диалекта и наречия каждого региона как общности. Адиб говорил с людьми на их родном языке и никого не обижал тем, что не использовал диалект. На протяжении всего своего творческого пути М.С.Ордубади искусно использовал язык и стиль в своей литературной прозе и, не дожидаясь чьих-либо заказов, создавал произведения, язык и стиль которых служили образцами для многих.

S.G.Ibrahimli

THE LANGUAGE AND STYLE CHARACTERISTICS OF THE ARTISTIC PROSE OF MAMMAD SAID ORDUBADI

Keywords: *Mammad Said Ordubadi, language and style, barbarism, dialect, novel, original*

There are millions of archaic words in the Azerbaijani language, so the people use about half a million of these words, which is enough for general conversation. However, the abundance of synonyms, the fluency of artistic expressions, the beauty of poetic forms in the Azerbaijani language make it more elegant and richer than other Turkic languages. Naturally, Azerbaijani poets and writers have used the richness of this language and created their own unique language and style. M.S. Ordubadi also has an original language and style that is unlike anyone else, abundantly using synonyms, similes, and artistic exclamations, and at the same time, fluent, smooth, simple, and understandable, not allowing repetition and long-windedness. The richness of the language of the Azerbaijani people is due to the emergence of the dialect and dialect of each region in society. The writer spoke to the people in their own language and did not offend anyone by not using dialect. Throughout his creative career, M.S. Ordubadi skillfully used language and style in his literary prose, and without waiting for orders from anyone, he created works whose language and style served as examples for many.

Giriş

M.S.Ordubadinin bədii nəsrindəki dil və üslub füsunkar bir bağdakı cürbəcür meyvə ağaclarına və onların ətirli, dadlı, nəfis meyvələrinə bənzəyir. Ağacın gövdəsi dil, budaqları üslub, meyvələri isə onlardan qidalanan əsərlərdir. Özü də bu meyvələrin alma, armud, heyva, nar və s. kimi hərəsinin öz rəngi, öz ətri, öz dadı, öz şirinliyi var. M.S.Ordubadi romanları üçün başqa dil və üslub, povestləri üçün başqa, hekayələri üçün tamam başqa, satirik bədii nəsr, yəni felyetonları üçün tamam başqa dil və üslub seçib. Amma hansı sahəyə üz tutursa-tutsun, bütün bədii nəsrinin qayəsi və mayası ədəbin əsas ideyası olan vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyası üzərində cərəyan edir. Bunu da yaddan çıxarmaq olmaz ki, ədəbin İran mövzusunda yazdıqları bütün əsərlər bilavasitə azərbaycanlılarla, onların zülm altında əzilmələri, haqsızlıqlara

məruz qalmaları, hakim dairələrin rəzaləti ilə üzləşmələrinin əks-sədası kimi səslənir. Ədib cənub mövzusuyla əlaqədar hakim dairələrin riyakarlığı və cəlladlığına rəğmən elə bir dil və üslubdan istifadə edir ki, zülm və zorakılıq püskürən şah üsul-idarəsinin rəzalət xanımının çirkinlikləri açıq-aşkar özünü büruzə verir.

M.S.Ordubadi dil və üslubundan məharətlə istifadə etmiş və buna rəğmən də istər dramatik, istərsə də satirik bədii nəsrində bir-birindən gözəl əsərlər meydana gətirmişdir. Ədib “Haman adam” felyetonunda İran şahı Məmmədli şahın qəddarlığını, xalqı əsarət altında saxlamasını, əxlaqsızlığını, hakimiyyətini zülm və zorakılıqla saxlamasını nifrın dolu dil və üslubla güclü tənqid atəşinə tutur, eyni zamanda onun öz dilindən eyiblərini, nöqsanlarını ifşa edir:

“Bir yadınıza salın Şahzadə bağıni! Söz yox ki, hamınızın xəyalındadır ki, mən orada nələrlə elədim. Neçə-neçə hörmətli əşxasın oğlanlarını mən haman bağa köçürtdüm və orada keyflə məşğul oldum. Neçə-neçə bakirə qızları mənim hökmüm ilə haman bağa sizin gözləriniz qabağında mənim yanıma gətirdilər və bir yaxşı yada salın görüm vələhdlik zamanəmdə neçə-neçə cür oğlanlar və qızlar mənim əziz olan vücuduma qurban olublar” [6].

Ədibin “Qılınc və qələm” romanında Fəxrəddin son dərəcə vətənpərvər, namuslu, vicdanlı, mərd bir obrazdır. O, Nizaminin yaxın dostu və məsləkdaşıdır. Hüsəməddin isə sarayda yüksək rütbə tutsa da, əxlaqca pozğun, saxtakar, qəddar və satqındır. O, əsərdəki bütün fənalıqların başında duran iblis qadın Qətibənin həm məşuqu, həm də casusudur. Qətibə Hüsəməddinə Fəxrəddinin başını gətirməyi əmr edir. Hüsəməddin igid Fəxrəddinin üzərinə qoşun çəkir, lakin əsərdə qəhrəmanlıq simvolu kimi görünən Fəxrəddin ətrafındakı igidləri ilə bərabər döyüş meydanına basılmaz bir cəngavər kimi çıxır. Hüsəməddin Fəxrəddini öldürəcəyi ümidlə atını onun bərabərinə sürür. Əsərin bu yerində ədib heç kimin dil və üslubuna bənzəməyən bir şəkildə onların dialoqunu göz önünə gətirir. Fəxrəddin Hüsəməddinə üzünü tutub deyir:

Şimali Azərbaycana talamaq və məhv etmək üçün gələn ordunun içərisində səndən başqa bir nəfər azərbaycanlı olsaydı, mən sənə alçaq deməyə cəsarət etməzdim. Alçaqsan! De görüm sən Nizaminin evində verdiyin əhd və peymanı unutdunmu?! Sən Azərbaycan xalqının rəhbərlərinə qarşı düşmən hərəkətdə bulunmamağa söz verməmişdinmi?

De görüm, Araz çayından bura qədər yandırdığın kəndlərin günahı nə idi? İndi isə cəzanı almağa hazır ol!

Hüsəməddin cavab verməyə macal tapmadı, çünki Fəxrəddin atını mahmızlayıb onun ətrafına dolaşdı.

Hüsəməddin qılıncını siyirib Fəxrəddinə qarşı atını mahmızladığı zaman Fəxrəddinin kəməndi onun qılıncını qolları ilə bərabər bədəninə sarımuşdı” [7, s.315-316].

Ədibin “Serjant İvanov adına körpələr evi” 1941-1945-ci il müharibəsinin ağrı-acısını qısa, yığcam şəkildə ehtiva edən, alman faşistlərinin necə qətliaamlar, qırğınlar törətdiyini göstərən, bir sözlə, insanlığa sığmayan qəddarlığını, eyni zamanda sovet döyüşçüsünün nə qədər geniş qəlbə malik olduğunu bəyan edən, oxucunu həyəcanlandıran bir əsərdir. Serjant İvanov tank komandiridir, ağır və qanlı döyüşlərdən keçmiş, təmkinli, məğrur, cəsarətli bir sovet hərbiçisidir. Sovet əsgərlərinin alman faşistləri ilə ağır döyüşlər keçirdiyi ərafədə serjant İvanovun tank ekipajından olan əsgərlər rütbəcə İvanovdan böyük leytenantın göstərişilə onun tankına qana bulaşmış, islanmış dörd aylıq bir körpəni, eyni zamanda alman faşistlərinin bombardmanları nəticəsində evləri dağılmış səkkiz yaşlı bir qızcığı gətirirlər. Serjant İvanov hər iki çocuga bir valideyn nəvazişi, qayğısı göstərir. Oxucunun ruhunu ehtizaza gətirən bu hekayənin nə qədər qəlb kövrəkliyi ilə yazıldığını anlamaq üçün ədibin hər yazıçıya qismət olmayan dil və üslubunun təsdiqini tapmaq üçün hekayənin yalnız finalına nəzər yetirmək kifayət edir:

“Körpə üstünü açmışdı. O, təpiklə Veranın böyründən vurduğu zaman Vera diksinib arxasına baxdı. Körpə ayaqlarını oynadıb tərpəşəndi. Vera diqqətlə onun üzünə baxdı və dəlicəsinə körpəni qucaqlayıb: “Vovka, Vovka! Qardaşım! - deyərək bağrına basıb ağladı. Serjant Veraya ata-anasının faşistlər tərəfindən öldürüldüyünü xəbər vermədi. Ancaq serjant İvanovun öz arvadına yazdığı məktubda belə cümlə var idi:

“Nataşa, səni təbrik edirəm, indi bizim Vera adında səkkiz yaşında gözəl bir qızımız, Vovka adında dörd aylıq totuq bir oğlumuz vardır” [8].

M.S.Ordubadi dil vasitələrindən yerli-yerində, bədii nəsr nümunəsinə uyğun olaraq, artıq sözlərə, ifadələrə yer vermədən, əsərin bədiiliyini zənginləşdirməklə, oxucunun tezliklə qavrayacağı şəkildə istifadə etmişdir. Buna Sevil Nəcəfova filologiya elmləri doktoru, professor Məmməd Arifin (1904-1975) “Dil və üslub” məqaləsini sitat gətirir:

“Uzunçuluqdan qaçıb qısa və mənalı yazmaq, təsvirlərdə tam, düzgün, bədii səhih mənzərələr və surətlər yaratmağı bacarmaq, fikri sadə və aydın ifadə etmək, insan xasiyyətlərini təsvir edərkən buna uyğun dil tapmaq, jarqona yol vermədən ümumi Azərbaycan ədəbi dili dairəsində hərəkət etmək, xüsusilə elə yazmaq ki, oxumaq asan və xoş olsun” [3, s.57].

M.S.Ordubadi “Gizli Bakı” romanının başlanğıcında inqilabi hərəkətdə iştirak eləyən, milliyətcə rus olan, azərbaycanlılara qarşı dərin ehtiram bəsləyən Pavluşanının və Azərbaycan xalqını “qoyun” adlandırmaqdan çəkinməyən Çelmanın dialoqunu mükəlimə şəkildə qələmə alır, lakin burada ədibin heyvətamiz məziyyəti ondan ibarətdir ki, o, bir-birinə zidd qütblərdə dayanan milliyətcə rus olan iki insanın, təbii ki, bir-birilə rus dilində danışdığı halda, ədib onların dialoqunu Azərbaycan dilində elə üslubda təhkiyə edir ki, onların arasındakı dialoq Azərbaycan xalqının danışq dilində işlədilən sözlərlə deyil,

rus dilində işlədilən məsələni; “provaslavni”, (Xristian dininin ortadoks məzhəbi, rus xalqı bu məzhəbə etiqad bəsləyir) “maqametan” (Yəni Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin ümməti, ona etiqad edənlər) ifadələri onların rus xalqının nümayəndələri olduğunu dərhal anladır:

“Çelman bir Kuşnaryov papirosu yandırır dişinə aldı:

- Sən bura gələnə qədər bir nəfər də olsa müdirin yanına şikayətə getməmişdi; nə məndən, nə də öz yaşayışından şikayət edən vardı. Mənə de görüm, niyə sən həmişələri, yerliləri öyrədir sahibkarların yanına göndərir-sən? Sən rus, onlar müsəlman. Sən həqiqi bir provaslavni, onlar maqametan. Sən bura gəlməmişdən qabaq onlar qoyun kimi başını aşağı salıb otlayırdılar; indi sən nadincliyin nəticəsində onlar da başını qaldırır, iş saatları və maaş məsələlərini danışırlar.

Pavluşa dedi:

- Mən heç kəsi öyrətmirəm. İndiyə qədər qoyun kimi başını aşağı salıb işləyən, şikayətə getməyən fəhlələrin indi şikayət etmələri çox da təəcüblü bir şey deyildir. Bunun iki səbəbi vardır: birincisi budur ki, bu “qoyunların” düşüncəsi dəyişir, onlar da adam kimi yaşamaq istəyirlər, ikincisi də iş şəraitinin ağırlaşmasıdır. İş o qədər ağırlaşmış, yaşayış o qədər çətinləşmişdir ki, “qoyunlar” da onu hiss edirlər. Burada Pavluşa və başqaları taqsırkar deyildir. Onların tatar, mənim provaslavni olduğuma gəldikdə, sən bu fikrin sağlam, mədəni bir fikir deyildir. Bu fikrin haradan göyərdiyini, başqaları bilməsə də mən yaxşı bilirəm. Burada işləyənlər hansı dildə danışsalar da, hansı dindən olsalar da, yaşayış ağırlığını danışmaqla bildirirlər, qardaşdılar” [5, s.10-11].

M.S.Ordubadi Ordubadda cürbəcür mədrəsələrdə, sonra isə atasının yaxın dostu Məhəmməd Tağı Sidqinin yeni üsullu məktəbində həm ilahiyat elmlərini, həm də dünyəvi elmləri öyrənmişdi. Ancaq obrazlı bir dil olan rus dilinə meyli, eyni zamanda çirkinliklərə düşməkdən xilas etdiyi Rayaya olan ülvə sevgisi onun artıq rus dilində sərbəst danışdığını göstərirdi. Lakin sonralar sürgün həyatı və təbii ki, bolşeviklərə qoşulması, daha sonra isə rus qızı Talisiya ilə evlənməsi nəticəsində rus dilini daha da mükəmməl şəkildə öyrənməsi üçün imkan yaratmışdı. Bu səbəbdən də rus dililə bağlı heç bir problemi yox idi, belə ki, arxivindəki məktubların tən yarısı rusca yazılmış, yaxud ona göndərilən məktubların bir qismi rusca qələmə alınmışdır. Əsrin əvvəllərində isə satirik bədii nəsrin xüsusi növü olan felyetonlar yazan ədib “Millətpərvər intilgent” felyetonunda sadəcə olaraq qolu-qıçı sındırılmış halda rus dilini bildiyinə görə özünü yüksək intellekt hesab eləyən, öz dilində yazıb-oxumağa isə yuxarıdan aşağı baxanları ifşa eləmir, yaradıcı kredosunun qaynağı olan dil və üslubdan nə qədər məharətlə istifadə etdiyini bəyan edir. Özünü millətpərvər intilgent hesab eləyən subyekt qiraətxanada birinci şəxsin dilindən bu intellektlərin ümumiləşdirilmiş obrazı olan bir nəfərdə müsəlman qəzetlərini oxumağı məsləhət görəndə, o, müsəlman qəzetlərinin bir çürük qəpiyə dəymədiyini

söyləyir. Sonra isə bir rus qəzetini götürüb yanında oturan Tamara adlı qıza:

- *Barişna, etu statyu proçli, vidite kakaya interesnaya ona?*, - deyir.

M.S.Ordubadi felyetonu intiligentin biyabırçı ifşası ilə bitirir:

"Mən bir qədər fikir elədim, sonra əyildim cavana tərəf və qulağına dedim:

- Mən lümlotuyana de görüm niyə müsəlman qəzeti oxumursan?

Cavan mənə tərəf dönüb qulağıma yavaşca pıçıldadı:

-Sən öləsən müsəlmanca savadım yoxdur" [9].

Göründüyü kimi, M.S.Ordubadi bu satirik bədii nəsr nümunəsi olan felyetonda məharətlə bədii dilin tərkib növlərindən olan "varvarizm"dən istifadə edir. Lakin ədibin bədii dilində "vülqarizm"ə aid olan biədab sözlərə heç vaxt rast gəlinmir. Ədib ən mənfi tiplərini yaradarkən belə onların dilini ədəb qaydaları çərçivəsində vücuduna gətirmişdir.

M.S.Ordubadi bədii nəsrində ziyalı obrazını ziyalı dili ilə, fəhləni fəhlənin dili ilə, kəndlini kəndlinin dili ilə danışdırır, avaranı, tüfeylini də onlara məxsus dil və üslubla satira atəsinə tutur. Ədib "Veyillər" felyetonunda bir yığın tüfeylini oxucuya bol-bol gülüş bəxş eləyən, eyni zamanda düşündürən bir dil və üslubla məsxərəyə qoyur:

"Sabahı günü gen yığışdılar. Genə haman söhbət düşür ortalığa. Birisi deyir ki, Sərdar Naxçıvana gələndə gül vaxtı idi, hətta əlimdə bir dəstə gül var idi. Dedilər Sərdar gəlir, gülü qoydum baqqal Kərbəlayi Ağanın dükanına və qaçdım tamaşaya". O biri deyir ki, xeyir gül-zad yox idi, yemiş vaxtı idi, hətta Kərbəlayi Həsənqulu yemiş çuvallarını yükləmişdi eşşəyə və körpünün üstündən keçirdi. Hətta bu da yadımdadır ki, bashabas düşdü, eşşək yıxıldı palçığa, mən də o qədər güldüm, o qədər güldüm ki, az qaldı mən də yıxılam palçığa".

Həmin mübahisə hələ, indiyə qədər genə qurtarmayıb, hələ indiyə kimi məlum deyil ki, Sərdar nə vaxt Naxçıvana gəlib" [10].

M.S.Ordubadi təlatümlü bir həyat yaşasa da, daim xalqının həyatı, məişəti, milli-mənəvi dəyərləri, adət-ənənələri ilə maraqlanmış, əsərlərini qələmə alarkən xalqının portretini çəkmiş, obrazını yaratmışdır. Azərbaycan dili isə min illərin süzgəcindən keçən, sığallanmış, cilalanmış, billurlaşmış elə bir dildir ki, yazıçı-şairlərə, o cümlədən M.S.Ordubadiyə əsərlərini müəzzəm bir şəkildə meydana gətirməsi üçün bitib-tükənməyən bir qaynaq olmuşdur:

"Dilin yaradıcısı xalqdır. Bədii dil də ümumi xalq dili əsasında yaranır və özünün bütün qüdrətini, gözəlliyini, bütün qayda-qanunlarını, sözlərini, ibarə və ifadələrini, sərfi xüsusiyyətlərini bu mənbədən, canlı dilin tükənməz xəzinəsindən alır. Ayrı-ayrı yazıçılar xalq dilində əsirlərin, qərinələrin təcrübəsindən keçmiş, yoxlanmış, tarixləşmiş, kristallaşmış, bütün gözəl cəhətlərdən, söz və ifadələrdən istifadə edib, öz dilini, tiplərinin və qəhrəmanlarının dilini, əsərlərinin dilini yaradır" [2, s.28].

Akademik Məmməd Cəfər (1909-1992) M.S.Ordubadinin çox təsirli,

şairanə bir roman dili yaratdığını vurğulayır. Qüdrətli alimimizin sözlərinə rəğmən deyə bilərik ki, M.S.Ordubadinin ədəbi dilində bir şairanəlik mövcuddur və romanlarının hamısında istər təbiət təsvirləri ilə, istərsə də eşq səhnələri ilə bağlı heyranəmiz təşbehlərlə poetik mənzərələr, lövhələr, səhnələr vardır:

“Araz çayı böyük Culfa düzünü iki hissəyə ayırır. Çayın cənubunda İran Culfası, şimalında isə rus Culfasıdır.

Sakit-sakit axan, sanki bir şey hiss etmədən bilmədiyi bir yerə axıb gedən Araz çayı hələ tamamilə buzlamamışdı.

Yanları xəfifcə donmuş, bununla da ağ bir şərf kimi qumlar üzərinə döşənmiş bu çayın bir tərəfində Rusiya inqilabı qan dənizlərində boğulur, o biri tərəfində isə əzilmiş kütlələr, üsyan deyə gözlərini açırdı.

Bütün Rusiyanı sarsıdan 5-ci il inqilabı Araz çayı üzərindən çoxdan atlayıb keçmişdi. İnqilab kütlələri dalğalandırdığı bir gündə çay yenə də sükutunu pozmur, yenə də çar qamçılarının qorxusundan səsini çıxarmır kimi axırdı.

Yağış şiddətlə yağırdı. Dekabrın buzlu yağışı havada donub, özünü ovçu tüfənginin qırmaları kimi mürgülməkdə olan çayın mavi yanaqlarına çırpırdı. Şiddətli küləklərlə gələn dekabr yağışları, Arazın köynəyini qaldırıb köksündəki balıqları göstərirdi. Lakin çay yenə də dinmir, yenə də çar jandarmlarının göz ağartmasını unuda bilməyir kimi görünürdü” [4, s.331].

Göründüyü kimi, M.S.Ordubadi dil və üslubu vasitəsilə “Dumanlı Təbriz” romanını nəql etməzdən qabaq bədii zəmin yaradır, yəni romanı danışmazdan qabaq romanda baş verən əhvalatların baş vermə şəraitini, mühitini oxucusuna nəql edir və əsərdəki hadisələrin məhz bu şəkildə inkişaf edəcəyinə işarə edir. Buna bəzən ekspozisiya da deyirlər. Ədib seçdiyi, topladığı, şahidi olduğu həyat materiallarını romanın müəyyən prinsipləri, daxili qaydaları əsasında formalaşdırır, özünəməxsus dil və üslubunun sayəsində topladığı həyat hadisələrini sistemli şəkildə cəmləşdirib cəzbedici bir kompozisiya yaradaraq bununla da ortaya sanballı və dəyərli tarixi roman ərsəyə gətirir.

Göründüyü kimi, M.S.Ordubadi məhz dil və üslubunun qüdrətilə bir neçə cümlə ilə istər Şimali, istərsə də Cənubi Azərbaycanda baş verən təlatümlü, ziddiyyətli hadisələrin əks-sədasını, çar üsul idarəsinin azgınlığını, zülmkarlığını, eyni zamanda onlara qarşı kütləvi üsyanların baş qaldırdığını, inqilabi hərəkətin dalğalandığını göz önünə gətirir.

M.S.Ordubadinin dil və üslubu xalqın ağrı-acılarını, avamlığını, eyni zamanda nə dini, nə də elmi cəhətdən maariflənmədiyini bəyan etməkdə daim yol göstərmişdir. Ədibin “Qırx dənə baqqal” hekayəsində M.S.Ordubadi vicdansız, meşşan, qəddar, müsəlmanlara yuxarıdan aşağı baxan, insan yerinə qoymayan çar-üsul idarəsinin və onun məmurlarının iç üzünü açıb göstərməklə yanaşı, “Naçalnik”ə nökrəçilik edən, eyni zamanda rus dilini bilmədiyi halda, “бакаль” sözünü baqqal, yəni dükən sahibi hesab edən, özünü dil mütəxəssisi kimi göstərən “Dimnac”ın yaltaq, əqidəsiz simasını ifşa edir, bundan da əlavə

baqqalların qırxının da qorxaqlığını, əgər naçalnik çağırıbsa, hökmən onun hüzurunda olmalıyığa rəğmən mütiliyini, acizliyini bəyan edir:

“Məlum olur ki, naçalnik dilmanca qırx dənə bakal, yəni qədəh gətirməyi tapşırıbmış. Müəllif cəmiyyətdə baş verən sosial, mənəvi eybəcərlikləri qələmə alıb, naçalnikin, onun dilmancının simasında istismarçı zümrələri, baqqalların simasında isə öz kölə vəziyyətləri ilə barışan təbəqələri ifşa hədəfinə çevirir. Hekayənin sonunda günahsız yerə incidilən, ələ salınan baqqallar qaradavoylar tərəfindən qamçı ilə döyülüb yola salınır” [1, s.178].

Nəticə

M.S.Ordubadinin dili və üslubu öz orijinallığı, cazibəsi, əlvanlığı, ən çox isə sadəliyi ilə seçilir. Ədib daim epik-təhkiyə üsulundan istifadə edir və bu da öz növbəsində sadəcə oxuyub-yazmağı bacaran ibtidai sinif çocuğu üçün də onun əsərlərini oxunaqlı edir. Güman etmək olar ki, ədib hətta kiçik felyetonlarını qələmə alarkən yüz ölçüb, bir biçmiş, xalqın tələbini, münasibətini nəzərə almış, dil və üslubunun açdığı cığırla oxucularına xoş ovqat bəxş etmək üçün yazıb-yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundlu Y. Məmməd Səid Ordubadi: həyatı, mühiti və yaradıcılığı / Y.Axundlu. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 383 s.
2. Məmməd C. Seçilmiş əsərləri: üç cildə, I c. / tərt. ed. T.Fərzəliyev. Bakı: Çinar-Çap, 2003, 360 s.
3. Nəcəfova S. Bədii üslubun əsas xüsusiyyətləri // Metodika, təcrübə və nəzəriyyə, Bakı, 2018, №3, s.55-59
4. Ordubadi M.S. Əsərləri: səkkiz cildə, II c. / tərt. ed. F.Vəzirova. Bakı: Azərənəşr, 1964, 495 s.
5. Ordubadi M.S. Əsərləri: səkkiz cildə, V c. / red. M.Müştaq. Bakı: Azərənəşr, 1965, 338 s.
6. Ordubadi M.S. Haman adam // Molla Nəsrəddin, Bakı, 1908, № 26, 30 iyun, s.6
7. Ordubadi M.S. Qılınc və qələm: 2 hissədə, II h. / M.S.Ordubadi. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 344 s.
8. Ordubadi M.S. Leytnant İvanovun körpələr evi / “Ədəbiyyat” qəz., Bakı, 1941, 19 oktyabr
9. Ordubadi M.S. Millətpərvər intilgent // Molla Nəsrəddin, Bakı, 1906, № 30, s.7
10. Ordubadi M.S. Veyillər // Molla Nəsrəddin jurnalı, Bakı, 1907, №24, s.7

Redaksiyaya daxil olub 20.11.2024